

ХӘНИФ
ХӨСНУЛЛИН

ДӨНЬЯНЫН
МАТУР
ЖИРЕ

ХӘНИФ ХӨСНУЛЛИН

**ДӨНЬЯНЫҢ
МАТУР
ЖИРЕ**

ШИГЫРЬЛӘР ҺӘМ ПОЭМАЛАР

**КАЗАН
ТАТАРСТАН КИТАП НӘШРИЯТЫ
1985**

ББК 84.3(2Р — Тат)
Х 98

Хөснуллин Х. Х.

**Х 98 Дөнъяның матур җире: шигырьләр,
поэмалар.— Казан, Тат. кит. нәшр.,
1985.— 64 бит.**

Жыентыкта шагыйрьнең соңгы елларда язылган яңа шигырь-
ләре һәм «Дүрт секунд», «Палестина» исемле поэмалары тәкъ-
дим ителә.

Х $\frac{4702510000-238}{М 132(03)-85}$ 110—85 ББК 84.3(2Р—Тат)

Татарстан китап нәшрияты, 1985

І. ТУКАЙНЫҢ ЯҢА ВАТАНЫ

ТУКАЙ

Ул Пушкиннар нәселеннән иде
Уй белән дә, шигырь белән дә.
Шул нәселгә хас бер кодрәт иде
Ул тибрәткән үткен каләмдә.
Үзе инде гасыр башыннан ук
Китеп барган ерак тарихка.
Килешмичә,
Йөрәк әйтә сыман:
«Ул бүген дә монда — халыкта!»
Туган көнен бәйрәм итәр вакыт,
Кайда йөри үзе юбиляр?
Ул Казансыз минут яшәмәде,
Кайтыр әле, диләр күңелләр.
Кайтыр әле,
Әнә безгә дигән
Калын томнар ята өстәлдә.
Без укыдык аны
Зур тормышка
Агач бишекләрдән күчкәндә.
Без укыдык,
Укый яңа буын,
Укыр аны туар кешеләр.
Халыклар бит
Пушкиннары белән,
Тукайлары белән көчлеләр.
Туган көнен бәйрәм итәр вакыт,
Уйнат, әйдә, «Тукай маршы»н.
Ишетсен ул үзенең, безне әйдәп,
Киләчәккә атлап барышын.

МАЙ БЭЙРЭМЕ

Күңелле соң, сөөнеч балага —
Этисенең бара иңендә.
Дөнъяга ул патша, кимендә
Я хужа бер олы калага.
Күңелле соң, сөөнеч балага.

Урам тулы халык агыла,
Яз көч жыя жәйгә күчәргә.
Тели бала тизрәк үсәргә
Һәм барырга бәйрәм алдында.
Урам тулы халык агыла.

Көткән көннәр, көткән сәгатьләр —
Май елмая көләч йөзләргә.
Бәйрәм юмарт яхшы сүзләргә! —
Яңаралар күркәм гадәтләр.
Көткән көннәр, көткән сәгатьләр.

Балаларның якты шатлыгы
Кунаклаган эшчән иңнәргә...
Тыныч юлдан тыныч көннәргә
Барса иде һаман атлыгып
Балаларның якты шатлыгы.

Юлын ала минем илемнән
Кешелекнең дуслык бәйрәме,
Халыкларның күңел байрагы
Матур уйлар белән чигелгән,
Юлын ала минем илемнән.

МОННАН БАШЛАНАДЫР

Брежнев шәһәренең 6 нчы
урта мәктәбе музееда 1924
елның 27 январенда В. И. Ле-
нинны күмгән көнне Чаллыда
булган кайгы митингысын ча-
гылдырган рәсем саклана.

Карыйм аңа, карыйм озак итеп:
Сүзсез дә күп сөйли бу рәсем.
И, кәгазьнең гади бер кисәге,
Кай елларга алып керәсең?
Инде кышның ярты гомере үткән,
Яңа елның бара январе.
Ул чактагы салкын рәсемнән үк
Алыр кебек өтеп җаннарны.
Җанлы ташкын шәһәр урамында, —
Юл яруы күмәк яшәүнең.
Чаллы охшый, охшый бу сәгатьтә
Бер читенә ерак Мәскәүнең.
Йөзләрендә җитди тәвәккәллек,
Адымнары кырыс ир-атның.
Башы менә моннан башланадыр
Мавзолейга булган чиратның.
Бердәм килә үзәк урам буйлап
Хәсрәт һәм өмет агышы.
Горур сөйли антын кешеләрнең
Транспарантның кызыл тавышы.
Аны тотып, икәү алдан бара:
Рус кызы һәм татар хатыны.
Нәрсә синең кышкы салкыннарың! —
Дөрләгәндә көрәш ялкыны.
Ильич сүзе, Ильич васыяте —
Кагыйдәсе дәрәс яшәүнең.
Шәһәр охшый, охшый бу елларда
Үзәгенә ерак Мәскәүнең.

Жирдә бүген зур хәрәкәт бара —
Очкан кебек хәтта тоеласың.
Үзәк юл һәм
Үзәк тормыш эзләп,
Илләр сайлый Ильич кыйбласын.

БЫЛТЫР БЕЛӘН ОЧРАШУ

Былтырын күрдем Тукайның:
Жиккән аты чем-кара,
Арбасына кырын ятып,
Урманга кереп бара.
Балтасын ныклап кыстырган,
Кысып буган билбавын.
Тыңлый урман аның жырын,
Төгәрмәч шыгырдавын.
Кара урман, кичке эңгер,
Кара бия, кара юл;
Жиле кара, иле кара —
Каралыктан чара юк.
Былтырның андый язмышка
Күптер тозак бәйләсе;
Кая барса, үзе белән
Йөри тапкыр хәйләсе.
Ул хәйләдән өлеш тияр,
Китмә, Шүрәле, китмә.
Быелны былтыр итсәң ит,
Былтырны быел итмә.
Атлыга кеше яшәргә,
Кадерен белеп атлыга.
Былтыр түбәтәе булып,
Төнге күктә ай чыга.
Кара урман, серле эңгер...
Юлларда — еллар эзе.

Урманда — бүтән агачлар,
Жырларның бүтән сүзе:
Былтырын күрдем Тукайның,
Төскә бик матур иде.
Жиккән аты — автомобиль,
Ә үзе шофер иде.
Нигә ул Былтыр булмасын,—
Бик килешле утырган,
Алдагы ел планнарын
Инде былтыр тутырган!.

ЯҢА ЕЛ КИЛӘ

Яңа ел килә, Яңа ел,
Көнендә, сәгатендә.
Матурлык бар Яңа елны
Каршылау гадәтендә.
Бизәде дә ил чыршысын
Заводлар, юллар белән,
Үскәч илгә таныласы
Кызлар һәм уллар белән,
ГЭСлар биреп елгаларга,
Балкытып яңа утлар,
Шәһәрләрдә, авылларда
Калкытып яңа йортлар,
Иске ел китә тарихка,
Утырып бураннарغا.
Чырчылар кала озатып
Залларда, урамнарда.
Яңа туган һәрбер елда
Зур бүләкләр бар сыман.
Күңелдә матур теләкләр
Балалар кебек йөгәрәләр
Шул Яңа ел каршына.

ЭЙТЕР СҮЗ

Иң кирәге әле әйтелмәгән,
Эйтер өчен җырга кайтамын.
Басуларың шаулый күкрәгемдә,
Мин шуларны тыңлайым, Ватаным.
Мәхәббәтне сүзләр аңлатмыйлар,
Сүзгә күчсә, хисләр сүрелә.
Сине яратуым, алсуланып,
Таң ягынан күккә үрелә.
Яшъ шәһәрләр туса матур булып,
Һәм яшъ тойса мәңге үзен җир,—
Бәлки шулар, илем, минем сиңа
Иң кирәкле әйтер сүземдер.

УИНЫЙ БАЯН

Уйна, Равил, сузып-сузып,
Кулың-кулга тимәсен.
Тартып җибәр, ачып җибәр,
Күңелең хәзинәсен.

Кирпеч салган бармакларың
Ят түгел лә баянга.
Сезнең иркен бүлмәләргә
Моң җәелә һаман да.

Янда урман, янда Чулман,
Алардан да якыны —
Үзең салган йортлардагы
Кичке утлар алтыны.

Яңа шәһәр, яңа яшъләр,
Яңалык иледер бу.

Кунак булып кына түгел,
Мәңгегә килүдер бу!

Сөйлә шуны, өләш юмарт
Күңелендә үскән гөлне.
Тыңлыйсы килә, җырлыйсы
Атаклы «Туган тел»не.

Уйный баян, тынмый баян,—
Аңлый ул уйнаучыны.
Шәһәр төнгә кереп бара,
Күгендә — Тукай моңы...

ӘКИЯТЧЕ

I

Аулак мунча, кара мунча.
Без, малайлар, тагын да
Мунчаны клуб итәбез,
Клуб ябык чагында.
Кая салкын клубларга
Мунча белән тиңләшү!
Төн тәртибе — бер мәсьәлә:
Тик әкият сөйләшү.
Акчасы да кирәк түгел
Мунчага йөрү өчен.
Авыз ачып тыңлый белсәң,
Шул җиткән керү өчен.
Әмма болай йөрүнең дә
Шактый иде нужасы.
Ничек качып котылырсың,
Сизсә мунча хужасы...

Үзебез — юлга китәсе
Иң төпчек бала идек.
Сугыш башлаган Гитлерны
Истә тотып, мөгаен,
Куанабыз, шатланабыз
Дию жиңелгән саен.
Сокландык батыр егеткә:
Патшадан әмер ала,
Төн эчендә алтын күпер
Һәм алтын сарай сала.
Жил-паласлар, ярсу атлар,
Ак сакаллы картлары,
Әкиятләрдән тормышка
Безнең белән атлады.

III

Үстеләр төпчек балалар,
Бүтәннәр инде төпчек.
Без дә ил бәхетен эзләп
Китәрлек булып үстек.
Жил-паласлар алып очты,
Чапты ярсу атлары.
Саумы, Әлмәт, Алабуга,
Саумы, Казан яклары!
Ә әкият сөйләүчебез
Сынатамыни тагын:
Ләүкәдән туры киткән ул
Һәм тапкан Урал тавын.
Менә бервакыт туган як,
Без үскән Чаллы-тирә
Читтә йөргән улларына
Кайтырга хәбәр бирә.
Жил-паласлар алып оча,
Чаба ярсу атлары.

Илнең кыю уен хуплап,
Яшьлек шунда атлады.
Кайткан яшьләр,
килгән яшьләр
Заманнан әмер ала:
Тиз арада булсын завод,
Һәм булсын матур кала.
Жңң сызганып эш башладык,—
Яшьлек дәрте сизелсен.
Әкият сөйләүчесез соң
Ничек шәһәр төзелсен?!
Монтажчы да булган әнә,
Биектә Әхмәдулла.
Әллә жиргә, әллә күккә
Шаярып әйткән була:
Карт белән карчык

яшәгән

Борын-борын заманда.
Ә уллары завод салган,
Шәһәр салган ялаңда...
Төнгә ләүкә,
Биек Урал
Һәм КамАЗ —
Үткән юлы.
Тормышның төпчек баласы.
Әкиятнең батыр улы.
Тиргәмә, еракта калган
Кара мунча иясе.
Бу шәһәр — Әхмәдулланың
Чын иткән әкиятә.

ТУКАЙ УРАМЫ

Шәһәрдә — Тукай урамы,
Яр буге урамы ул.
Бер яклы гына булса да,
Шигырьдән торганы ул.

Заман сулышын бирергә
Кайда да яшыләр кирәк.
Тулай тораклар салганнар
Берсенә берсен терәп.

Елга белән шәһәр монда
Урам аша күрешә.
Кырлардан жыл, шәһәрдән жыл
Бер-берсенә йөрешә.

Офыкта таң яралуын
Ул йортлар башлап күрә.
Һәм урам беренче булып
Өр-яңа көнгә керә.

Иртән эшкә ашыга ул,
Соңарып кайта кичен.
Лаек булу да кирәктер
Зур исем йөртәр өчен.

Шәһәрдә — Тукай урамы,
Яр буге урамы ул.
Бүтән язмышны үзенә
Юри дә сорамый ул.

АЛТЫНЧЫ АВТОБУСТА

Алтынчы автобус бара,
Бара иске шәһәрдән.
Кайбер тирәдә урамнар
Яңа йортлы, яшәргән.
Ян-яктагы тәрәзләргә
Яңгыр борчагы куна.
Ике кыз бала елмаеп,
Куанып бара шуңа.
Яңгыр бөртекләрен учлап
Берсе тотмакчы була.
Авызын ачып, иптәше
Барын йотмакчы була.
Аларның уйнавын күреп,
Яңгыр шатлана кебек,
Болыты белән тәрәзгә
Килеп каплана кебек.
Сукрана өлкән кешеләр:
Туктармы икән яңгыр?
Ике кыз бала ялвара:
И яңгыр, тагын там бер.
Алтынчы автобус бара,
Юлчылар көен көйләп.
Тукталышта төшеп калам,
Ике кызга — озак яңгыр,
Ә зурларга
Кояшлы көннәр теләп.

ЗАГСТА

Бардыр дикъкаты иткәнегез:
Биек бер йорт каршына
Сафка басып, көтеп тора
Күпме жиңел машина.

Ак машина, яшел, зәңгәр...
«Москвич» һәм «Жигули»,
«Волга»лар да бизәлгәннәр.
Монда бары да «жигүле».
Белгәннәргә бик белдекле
Булып тиңләшмә икән.
Белмәгәннәр күреп, әйтер:
Бик зур киңәшмә икән...
Энә берәү, карый-карий,
Елмаеп бара юлдан.
Елмаюы әйтеп тора:
Булган, бу йортта булган.
Нинди вакыйга булыр бу,
Ни сәбәптән жигүле
«Волга»лар — юллар юртагы,
«Москвич» һәм «Жигули».
Кара син, кара куанып,
Сокланып кат-кат сөйлә:
Горур ишекне киң ачып,
Бер парлы атлап килә.
Егетендә кара костюм,
Кызында ап-ак күлмәк.

Парлылар һәм иптәшләре
Загстан чыга, димәк.
Алар бәлки бергәләшеп
Бу йортны салганнардыр,
Берчак килербез әле, дип,
Уйланып алганнардыр.
Юк, яшерермен димә син,
Иезең чыкса сагыш,
Синең кайчан киләсеңне
Сизенеп тора загс.
Нинди аулак сукмаклар да
Аны читләп үтмәгән.

Загс ишетмәслек итеп
Бер йөрәк тә типмәгән.

Жил шарларны тибрәндерә,
Төсле шар — бәйләм-бәйләм.
Парлыларны ике куллап
Көтәдер олы бәйрәм.
Ничек йөрәк жылкенмәсен,
Шуларны күрсәң, әгәр...
Яшь киявең белән котлыйм,
Яшь килән белән, шәһәр.
Жиңел машина юл ала,—
Канатсыз очар кебек,
Парлылар — еллар күгендә
Очасы кошлар кебек...

ТАНЫШЛЫК

Киң урамнар буйлап барам,
Һәрбер йорт таный мине.
Безнең мондый танышлыкның
Бар микән берәр тиңе?

Йортларын сал, урамын суз,
Жилләрдә чәчең тара,
Аннары шул урамнарға
Ят булып барып кара...

ИРТӘН

Иртән кызлар эшкә бара,
Иркәләнмичә генә,
Бер минутка соңламый һәм
Иртәләмичә генә.
Бүлмәләрдә зәвык белән
Ясанган-төзәнгәннәр,
Эш киеме кисәләр дә,
Бәйрәмчә бизәнгәннәр.
Көн туганда йөзләренә
Таңның ал нуры тигән,
Кат-кат каранып куйганда
Көзгеләр: — Матур, — дигән.
Аларның бу чибәрлеген
Егетләр күптән белә,
Көн саен сызгыра-сайрый
Тәрәз каршына килә.
Жәйләрен дә, кышларын да —
Кызлары булган җирдә
Егетләр «сандугачлыгы»
Тукталып тормый бер дә.
Без дә бит берчак кызларга
Егетләр булып дәштек.
Инде хәзер кызыктыра
Нигәдер бүтән яшьлек.
Килә һаман элеккечә
Изге хистә янасы,
Тоныкланган хыялларны
Зәңгәрлеккә манасы.
Киләчәкне фараз итеп
Карап торсаң яшьләргә,
Күзең — нурлы, сүзең — җырлы,
Хәтта дөнья яшәрә.
Әнә бит Чулман яры да
Урамнар белән тулы.

Серле көчкө ия икән
Егетләр, кызлар кулы!
Энә кызлар бүлмәләрдә —
Ясанган-төзөнгәннәр,
Эш киеме кисәләр дә,
Бәйрәмчә бизәнгәннәр.
Алар кебек, һәр көн саен
Зурлуйсың килсә эшне,
Бул икән син эш алдында
Яшьлеген белән көчле.
Кызлар китә,
Шау-шу тына.
Көн саен тулай торак
Кызларының бу гадәтен
Кала яхшыга юрап.
Бер минутка соңламый һәм
Иртөләмичә генә
Иртән кызлар эшкә бара,
Иркәләнмичә генә.

КАМАЗЛАР КИТӘ

КамАЗлар бара юллардан,
Буявы да кипмәгән.
Язулы яссы йөзләрен
Ярсу җилләр үпмәгән.
Әрҗәлесе, әрҗәсезе,
Йөклесе һәм йөксезе.
Күбесенең бу юлларда
Әле беренче эзе.
Алларында — авыр йөкле
Иксез-чиксез юллардыр.
Аларга гомерне биргән —
Кодрәтле куллардыр.

Халык гадәте буенча,
Шәһәрдән китәр чакта
Беразга тып-тын торалар
Тезелгән килеш сафка.
Каршы алам, карап калам.—
Ничек күрми каласың
Үзебез салган заводның
Яңа туган баласын.

КамАЗлар китә юллардан,
Буявы да кипмәгән.
Э-э-э-х!
Ярсу җилләр безнең йөзне
Юкка гына үпмәгән.

ТОРМЫШ БИРДЕК

Менә син дә дөнья күрдең инде,
Ышанасы килми бу хәлгә.
Җил уйнаган басу уртасында
Тормыш бирдек нинди шәһәргә!
Тормыш бирдек. Үссен иңгә-буйга.
Хәерле юл, бездән фатиха.
Моңсу икән салган шәһәреңне
Киләчәккә озаткан вакытта.
Тел шартлатып башын чайкар иде,
Үткәннәрдән кайтса бабайлар:
Юньләп ат та җигә белмәгәндер,
Чорны йөгәнләгән малайлар.
Ә мин сине тыңлыйм, Чистай кызы,
Җырларыңа мин дә кушылам.
Зурлыйм сине, сөюем ярын белми,
Ташып аккан язгы су сыман.
Син хат алдың.

Хатлар: «Кайт,— диделәр.—
Бар жирдә дә бер үк ил эше.
Бәхет гөлең чәчәк атсын өчен
Туган туфрак кына килешер...»
Ул хатларга ни дип җавап бирдең?
Анысын белмим, ачык шунысы:
Көн дә иртән бергә эшкә бардык,
Бөкләп куеп итек кунучын.
Монда бары да кырыс сынау үтә:
Кыю уйлар, яшьлек, замана.
Кешнәп чапкан атлар тизлегенә
Без тудырган тизлек ялгана.
Илләр буйлап чаба «КамАЗ»лары,—
Хәерле юл, бездән фатиха.
Күңелле соң шундый шәһәрәңне
Киләчәккә озаткан вакытта!

ТУКАЙНЫҢ ЯҢА ВАТАНЫ

...агач атларга атланган малай-
ларны карап, көнләшеп тора идем.

Г. Тукай

I

Әйләнә карусель, әйләнә,—
Агач ат чаба да чаба ул.
Син аңа тиеннәр генә бир,
Җайдагын үзе дә таба ул.
Таба ул җайдагын агач ат,
Олылар атлана, кечеләр.
Юк аның сыңар бер тиене,—

Нишләсен Габдулла ишеләр?
Габдулла кебекләр нишләсен,—
Мохтаҗлык, кулларын бәйләмә...
Ата юк, ана юк — ятим ул.
Әйләнә карусель, әйләнә...
Ятимлек күрсә дә балалык,
Хыялы таң кебек аллана.
Охшатып кешнәсәң, ярый ул:
Таяк та ат кебек җанлана.
Җанлана таяк та ат кебек,
Чабуын карагыз, әллә-лә...
Дәвере кызганыч, баласы,—
Әйләнә карусель, әйләнә...

II

Яңалык, шәһәрдә яңалык!
Ник болай тезелгән чиратлар?
Балалар чәүкә күк шаулаша,
Ни өчен җыелган ир-атлар?
Ни кызык, ни мәзәк, ни сәбәп
Шәһәрне бу чаклы гөр иткән?
Олысын кузгаткан, кечесен,
Беразга юлларын бер иткән.
Яңалык, шәһәрдә яңалык!
Яңалык кайчан да бар бит ул.
Шәһәрдә — беренче автомобиль! —
Әйләнәдер вакыт-карусель...
Берләрен утырта машина,
Үзенчә юата ир-атны:
Иөрүен күрсәгез — шул җиткән,
Барыбер саклагыз чиратны.
Юк, тимәс нәүбәте ничек тә,
Вакытың уздырма, Габдулла.
Утыртмый тәкәббер машина;
Атлансаң, таяк та ат була.

Утыртмый машина. И дөнъя,
Кешене урама хэйләңә.
Көннәре өметсез, дәверә —
Әйләнә карусель, әйләнә.

III

Яңалык — көннәрдә, елларда.
Ул чакның эзе дә калмаган.
Кешеләр үзгәрткән заманны,
Заманны яңача аңлаган.
Эзе дә калмаган ул чакның...
Шигъри сүз, ерактан жемелдә!
Тукайның мәңгелек сүзләре
Ялкынлап тормыймы күңелдә?!
Шагыйрьме ул, әгәр белмәсә
Кемнәргә нәрсәләр кирәген?
Юл ярып, караңгы көннәрдә
Ут итеп кабызган йөрәген.
Еракта — ул белгән карусель,
Ул күргән беренче машина.
Калдырып өметсез көннәргә,
Ил бара яктылык каршына.
Ул үзе бу җирдә тумаган,
Бу якта тормаган бер көн дә...
Бу кырлар, авыллар, бу шәһәр
Сөөкле шагыйрә иркендә.
Агач ат шагыйрьне ятсынган.
Төзәтә замана хатаны:
КамАЗлар ясый ич, КамАЗлар,
Тукайның бу яңа ватаны...

II. ДӨНЬЯНЫҢ МАТУР ЖИРЕ

ТУГАН ТЕЛ

Сукмагында балалыкның
Кайнар эзе калган якта,
Туган тел бишеге булып,
Туган авылым жәйрәп ята.
Сайрый тургай, шашып сайрый,
Жиргә төшмәс кебек гел дә.
Тургайларның зәңгәр жырын
Күңел аңлый туган телдә.
Мулдан булыр иген-ашлык,—
Тракторлар жирне сөрә.
Буразналар озынлыгын
Туган телем сөйләп бирә.
Жырлана жыр,
Сөйләнә сүз.
Эш көннәре, бәйрәм уза.
Сабанда да, табында да,
И туган тел, булдың хужа.
Туган телең — үз диңгезең,
Иңен-буен айкап син йөз.
Үз диңгезең үз итмәсәң,
Нәрсә әйтер чит-ят диңгез.
Күпне күрдең, күпне бирдең,
Олы жанлы туган телем!
Синдә минем ата-анам,
Синдә минем килер көнем...

Дөнъяның иң матур төше,
Жирдә иң изге урын —
Әнкәм шатланып йөргән юл
Һәм әткәм чапкан болын.
Кайткан саен шул турыда
Уйлап йөрим мин ничә...
Туган илне сөеп булмый,
Туган йортны сөймичә.

ӘНКӘЙ ЖЫРЛЫЙ

Әкрән генә әнкәй җырлый,
Кеше тыңлар дип түгел,
Газеталар, радиолар
Мактап зурлар дип түгел.
Әнкәй җырлай,
Иске көйгә
Хәзерге сүзләр табып.
Су беләнме,
Моң беләнме
Юыла табак-савыт.
Алтынлай кояш нурлары
Кече як тәрәзәсен.
Әнкәй җырлай,
Үзе тыңлай,
Белеп үз дәрәжәсен.
Тавышы аның көчле түгел,
Тетрәми ишек-өрлек,
Ә шулай да дөнъядагы
Бар кеше ишетерлек.
Яшьлеген искә аламы,
Әллә, моңга таралып,

Яңгырыймы
Сынык икмәк
Тотмый үткән балалык.
Әллә шулай барлыймы ул
Читтәге балаларын?
Жырлар — йөрәк авазлары
Бу газиз аналарның.
Әллә сугыш елын уйлай...
Моңнарына орынма:
Яуда калган якташларның
Тавышы бар жырында.
Жырлай әнкәй,
Аның белән
Кемнәр бар тинләшерлек?
Жирнең барлык жырчылары
Бу моңга көнләшерлек.
Әкрән генә әнкәй жырлай,
Күңелгә моңы йога,
Тарала жылдан жылларга,
Тарала илдән илларга
Ярым жыр,
Ярым дога.
Күңелгә моңы йога.

КАРЫЙСЫҢДЫР БАСУ ЮЛЛАРЫНА

Карыйсыңдыр басу юлларына,
Күзләреңнән моңнар китмәгән.
Читтә йөргән кыз һәм улларыңа
Жылы сүзләр синең бетмәгән.
Күзләреңнән моңнар китмәгән.

Юк ул жирдә, юк бер ана кеше, —
Кадрелесен өзәлеп көтмәгән.

Шатлыкларым сиңа килмәсә дә,
Кайгыларым читләп үтмәгән.
Шатлыкнымы ана көтмәгән...

Һәр сүз саен, туган җирләр, дибез,
Адым саен, туган як, дибез;
Ә үзенә рәхмәт әйтергә дә
Тапмыйбыз шул вакыт, тапмыйбыз.
Гомер буйлап шулай атлыйбыз.

Дәвасы да аның бездә икән —
Юксынудан туган яраңа.
Тик син, әнкәй, басу юлларына
Соңгы тапкыр гына карама,
Соңгы тапкыр гына карама.

ГОМЕР

Килә тора, китә тора —
Чиратлап көннәр үтә.
Ул көннәргә, сиздермичә,
Иярә гомер, китә.

Уйга акыл кермәс иде,
Көйгә моң тулмас иде —
Гомер үтми торган булса,
Каdere булмас иде.

Сызганыр җиң, эшләр кеше,
Шаярыр,
 уйнар,
 көлер.

Күпме генә яшәсә дә,
Кемнән соң арта гомер?!

УКЫТУЧЫ ӨЕ

Урамның изге жире бу:
Таныш тәрәз-өлгеләр.
Шунда яши кебек иде
Без аласы билгеләр.

Уйнадык та, шаярдык та —
Бала бит. Күңел — бала.
Ул төшкә житкән чагында
Бар уен туктап кала.

Хөрмәтебез шул булгандыр,
Ә дәрестә үзебез,
Төрле шуклыклар чыгарып,
Һичбер тынгы бирмибез.

Сорадык та, сөйләдек тә —
Җаваплар төрле иде.
Мәктәптән тормышка илткән
Сукмаклар серле иде.

Кем инженер, кем колхозчы,
Укытучы, кем шагыйрь...
Сорыйбыз да, сөйлибез дә —
Җаваплар житди хәзер.

Ә ул өйдә әле һаман
Төннәр буге ут яна.
Күпме күңелләр яктысы
Килеп кушыла аңа.

Урамның изге жире бу:
Таныш тәрәз-өлгеләр.
Һаман шунда яши сыман
Без аласы билгеләр.

ИРТӘ КИЛӘ

Гакыйф туганым истәлегенә

Уйланасың, Айдар энем,
Синең кебекләр сирәк.
Буйчаннарга караганда
Уйчаннар күбрәк кирәк.

Белерсең әле аларың,
Аңларсың әле, бала.
Урамнарда көлә-көлә
Уйнар уеның кала.

Авыл башы. Таныш ферма.
Әтиң мөдир иде.
Кайчак сине үзе белән
Ияртеп килер иде.

Сөйли авыл, сөйли кат-кат,
Үз улын ала искә.
Кешеләргә — кеше жанлы,
Эш жанлы иде эшкә.

Әллә белеп, әллә белми,
Аның күк булыр өчен
Әтиңдәге уйларның
Үзеңә алдың очын.

Уйланасың, Айдар энем,
Югалтулар аркылы.
Сиңа иртәрәк килә шул
Олы кеше акылы.

Кичә генә кыр казлары үтте,
Югалганчы карап үткәрдем.
Төрле яшьтә төрлечә икән бит
«Кыйгак» дигән сүзе күкләрнең.
Яшь чагында аны язлар саен
Килү жыры диеп аңладык.
Инде көзләр. Жыенып китү чоры...
Алмаларсыз калган алмалык.

БАЛАЧАК ХАТИРӘСЕ

Тау астында чишмә ага әкрен генә,
Юеш комы, вак ташлары — барысы якын.
Ярларына ята-ята эчкән суы
Еллар аша челтерәп тора — шундый салкын.

Барасың да, кайтасың да жәйләр житсә,
Ул чакларның юанычы: урман, җиләк...
Ә чишмәнең моңын һаман көйли күңел,
Тәмен генә булмый аның һичбер сөйләп.

Көтү юлы үтә иде чишмә аша,
Коштай җилеп, күпме уздык юртакларда.
Омтылганбыз, ашкынганбыз икән шулай,
Туган илнең олы уен уртакларга.

Янды учак. Учак, гүя, алтын тавык,
Кемнәр аңа утын-агач әрәм дисен...
Ә астында йомыркадай тәгәрәшеп
Пешә иде көтүчеләр бәрәңгесе.

· Үтә вакыт. Ә мин һаман әйтәм аңа:
Китми тор син хәтеремнән, зинһар, китмә,
Жиләкләрең бүләк иткән жәйге урман,
Тояк тавышы,
Төнгә учак,
Салкын чишмә...

ТАҢНЫ ЯСАГЫЗ

Таңны ясагыз, рәссамнар!
Югалтмый бер төсен дә.
Таңда туа, таңда килә
Ак өметләр кешегә.

Булсын анда этәчләрнең
Тантаналы тавышы,
Көтүләрнең тугайлыкка
Таудан төшеп барышы,

Һәм кояшка исәнме дип,
Кулларын сузган кеше.
Ә уртада — йоклап яткан
Сабыйның татлы төше.

Таңны ясагыз, рәссамнар!

БОРМАЛЫ ЮЛ

Нәкый ага Исәнбәткә

Әй, бормалы, бормалы ла
Икән ижәт юллары.
Юл башына басты егет,
Алга әйди уйлары.
Бару кыен. Бу сәфәргә
Ул күпме жыенмаган! —
Кәгазь алып, ут янына
Төннәрен сыенмаган...
Әй, бормалы, бормалы ла,
Барасы иде туры.
Әле генә Тукай үткән,
Яңгырап тора жыры.
Бара егет, үзе карый
Остазы эзләренә.
Давыллы еллар ялкыны
Өстәлә сүзләренә.
Һәм бөркетләр кыюлыгы,
Диңгезнең тынмас жаны,
Ай-йолдызлар яктылыгы
Жырына керә аның.
Әй, бормалы, бормалы ла,
Як-якка юллар китә.
Берсе аның драматург,
Берсе зур шагыйрь итә.
Бу юлларда үз халкының
Үткәне, бүгенгесе.
Галимнәрнең дә галиме
Итә юлларның берсе.
Ирмен дигән ир егет ул,
Тылсымын, ахры, белә:
Шул юлларның барсыннан да
Берьюлы атлап килә.

Як-ягында энже-мәржән,
Ял да итми, гел жыя.
Жыйган энже-мәржәннәрдән
Халкына һәйкәл коя.
Ижат юлы, су юлыдай,
Бормалы ул, серле ул.
Халкын зурлаган ир-егет —
Бер баһадир кебек ул...

САКТА

Ята кырда ике ак канат...

Х. Туфан

Киек казлар очып бара,
Барыр җирләре ерак...
Алар да юл эзли сыман
Хәсән агадан сорап.
Ул да бит иле турында
Казлардан күп сораган.
Казлар: «Кыйгак-кыйгак», — дигән,
Ул яхшыга юраган.
«Ай чыгар Арча кырыннан»
Һәм эзләр танышларын.
Аерылганнар гына белә
Никадәр сагыш барын.
Исәр җил, уйнар болында,
Ияр күл камышларын.
Татыганнар гына белә
Ни төрле язмыш барын.
Кирәген дә бирә дөнья,
Бирә кирәкмәсен дә.
Яманына баш иярлек

Итеп өйрәтмәсен лә...
Ил гамен белеп торырга
Жаның теләсә әгәр,
Киек казлар канатына
Сыенып килә хәбәр.
Белә шагыйрь: бер үк сүзне
Төрлечә аңласалар,
Очар кошлар юл югалта,
Кешеләр адашалар.
Көз уртасы.
«Кыйгак-кыйгак»,
Яңгырап куя жиһан.
Кошлар юлдан язмасын, дип
Жирдә,
 күктә
 тора сакта
Чал шигъриятле Туфан.

АК АТ

Дустым Мөсләх Тажу истаһегенә

Тотыйм дисәң, чабыйм дисәң,
Авылда ат беткәнме...
Ни гадәт бу, нәрсә житми? —
Без эзлибез бүтәнне.
Тавыш килә.
Ат кешнәве.
Таныш та ул,
Түгел дә.
Килеп житә,
Узып китә,
Эзе кала күңелдә.
Ак ат чаба ап-ак юлда,

Тоягы, яллары ак.
Туктамый да,
Утламый да,
Чаба да чаба ул ат.
Һәм бара ул башын чайкап,
Меңәр ел шулай чабар,
Ул атка бер атланганнар
Үзләрен шагыйрь санар.
Ак ат чаба.
Зирәк улын
Мендерә аңа илләр.
Иярендә — Гейне,
Пушкин,
Анда — Тукай,
Жәлилләр...

Көн дә чаба, төн дә чаба,
Ак ат — мәңгелек юлда.
Шигырь булып эзе кала,
Әйләнә бара моңга...

ЯРАЛЫ ИЮНЬ

Тарихның кайбер еллары —
Өтә торган утлы төен.
Жәй әле көч жыйган чакта
Яраланды көләч июнь.
Кояш әле туар көнгә
Бар буена күренмәгән,
Һәм кошларның күмәк жыры
Зәңгәр күккә әленмәгән.
Анда исә — Европада,
Көнчыгышка сузып кулын,
Газраилнең башкисәре

Игълан итә сугыш елын.
Самолетлар, самолетлар,
Аэродромнар тетрәп кала.
...Әтиеңне озатырсың,
Кочаклап кал аны, бала.
Соңгы көнең житәр, чәчәк,
Истәлеккә исең тарат,—
Фашистларның пушкалары
Инде сиңа тора карап.
Чәчәкләрдә кара шәүлә,
Кинәт һава караланды.
Ява бомба, оча ядрә,—
Тыныч июнь яраланды.
Ә кырларда гадәтенчә
Үсә иде шаулап иген.
Кара жыллар каерып керде
Кешелек һәм Ватан чиген.
Сорый бала, эзли бала:
«Әти кайда? Кайчан кайта?»
Бу мәхшәргә ләгънәт укып,
Юл буенда чәчәк ята...
Аң эмере — жан эмере
Хөрлек сөйгән затлар өчен.
Илсәярләр — фидакярләр
Китте
Яралы чәчәкне
Һәм июньне саклар өчен.
Алда айлар, алда еллар;
Беркөн зәңгәр һава булыр,
Һәм июньнең ярасына
Май Жинңүе дәва булыр.
Табигатьтә тагын июнь,
Борчылулар таралмаган:
Жирнең төрле жирләрендә
Күкләр соң эзме каралган...
Киләчәк бездән ишетсен

Шатлык көен, дуслык көен.
Илләр белән шуны җырлыйк,
Һәм чәчәкле булсын июнь!

УЧАКЛАР

Яшь чагында боз өстенә
Учаклар яга идек,
Агып барган учакларда
Җанга ямь таба идек.
Әллә дөнья артык олы,
Әллә соң без кечкенә:
Акты бозлар, акты учак,
Акты еллар эченә.
Ул бозларга фатихабыз
Дингезгә кадәр иде.
Учаклар — безнең турыда
Беренче хәбәр иде.
Кем белгән олы суларның
Дулкынлап бер тынасын.
Хыялларның кыюлыгын
Башта инеш сынасын...
Сынасын таулар, упкыннар,
Син алга бар, үт кенә.
Канатларга чын бәяне
Бирә фәкать күк кенә.
Исми җилләр юл сорашып,
Юл ярып, сулар ага.
Кем дә бит тормыш учагын
Үзе белгәнчә яга.
Башка ел, бүтән балалар
Ут яга боз өстенә.
Дөнья бик зур түгел икән,
Без дә түгел кечкенә.

ХАНЫЙ АБЗЫЙ

I

Урам буйлап берәү бара,
Әкрән генә атлый үзе.
Юеш жирдә ятып кала
Аяклар һәм таяк эзе.
Жир гонаһсыз. Жәе була,
Кышы була, язы була.
Тик аның да сиздермичә
Сыкрап елар чагы була.
Тумыштан бит кеше камил,
Таяклылар каян болар?
Олы яшьтә таякларга
Юри генә таянмыйлар.
Уйланып жир чалкан ята,
Йолдызларны, күкне күрә.
Йолдызларны гынамы соң,
Күпне белә, күпне күрә...
Жәе була, кышы була,
Ә син тыныч булып кара:
Таягына таянган да,
Әкрән генә берәү бара.

II

Ә бит еллар көчле хәзер,
Тыгыз хәзер, җитез хәзер.
Күк юргасын тезгенләргә
Жирдә күпме егет әзер.
Түбән очтан югары очка
Син жәяү менгән арада
Жилдән жи... самолетлар
Илтә Мәскәү, Бохарага.

Түгел айлар, ел барасы,
Юллар — озын, илләр — якын.
Жәя жирдә, жәя күктә,—
Жәя тизлек үз канатын.
Ә тормышның каршылыгы
Иөздер аның, меңдер аның.
Тик еллар да якынайтмый
Илләр белән илләр жанын.
Синме, кеше, акыллы зат?
Нигә авыр, житми сулыш?
Аның туктап торганы юк,—
Жир тирәли йөри сугыш.
Дүрт миллиард...

Арта кеше...

Күпме хыял, күпме корбан...
Кеше туган. Бишегенә
Инде сугыш карап торган.
Еллар шундый,

үсеш шундый,

Хәрби сүзгә арта сүзлек.
Тизлек ижат иткән заман
Сугышка да бирә тизлек.
Шуларны бел, һәм син үзең
Тыныч кына йөрөп кара.
Урам буйлап әкрен генә
Ханый абзый менеп бара.
Йөгөргән дә, сикөргән дә,
Биегән дә егет чакта.
Күпне белә, күпне күрә,—
Уйланып жир чалкан ята.
Атлап бара Ханый абзый,
Әкрен бара, уйлап бара.
Ул дәһшәттән, ул сугыштан
Һаман ераклаша ара.
Протезын кигән чакта
Каеш тагып жылкәсенә,

Мистер Ричард Таш-Скэддинг *
Айны даулый мөлкәтенә.

III

Югары очка менеп бара,
Аның бура бурыйсы бар.
Явылның яшь гаиләсен
Яңа өйдә зурлыйсы бар.
Көлөп тора бүрәнәләр,
Уңган куллар уеп салгач.
Бүрәнә күк булыр иде
Таякка дип алган агач.
Азмы өйләр өлгерткән ул,
Тагын берсен бурыйсы бар.
Балта белән сугышларны
Иомычка күк турыйсы бар...
Акрын гына атлап бара,
Авылда бер хөрмәтле ир.
Күпне белә, күпне күрә,—
Чалкан ятып уйлана жир.

ӨЧӘҮ

Әле дә булса дулый хәтеремдә
Ул елларның кырыс бураны.
Нинди көннәр сезгә кирәк, диеп
Кешеләрдән кыш ул сорамый...
Өтеп ала зәһәр салкыннары,
Ачы җиле — бәрәп егарлык.

* Ричард Таш-Скэддинг — Америка эшкуары, Нью-Йорк штаты законына нигезләнеп, Айны үзенеке дип саный.

Сугыш бара. Бул син сугышларга,
Шул жылларга бул син чыдарлык.
Кар тутырган авыл урамнарын...
Булсын иде берәр таяныч —
Бер читтәрәк ферма лапаслары,
Ферма хәле, маллар аяныч.
Жил талаган иске саламнарын:
Кабырга күк түбә сиртмәсе.
Буран энә нинди усал дулый,
Бар дөньяны күмеп китмәкче.
Кышкы төннең кара кулы кыскан,
Шытырдатып кыскан көннәрне.
Өч хатын-кыз күпме йокы күрми,
Йомшаклыгын тоймый мендәрнең.
Туган әнкәм, аның иптәшләре
Жанымнан да минем якыннар.
Алар өчәү.
Ә бит ил буенча
Күпме булыр андый хатыннар.
Белә алар фронт хәбәрләрен,—
Ул хәбәрдән ташлар еларлык.
Сугыш бара.
Жырлап киткәннәрнең
Кайтмавына бул син чыдарлык.
Килер еллар, булыр машиналар,
Мең мәртәбә артыр көчебез.

...Ялкау гына сөйрәп чаналарын,
Бер-бер артлы бара өч үгез.

Бер чанага өчәү утырганнар —
Һәр көн саен шул ук кагыйдә.
Јулы илнең өч Түземе алар:
Һидая апа, Әсма, Фәгыйлә.
Кайтыр юлын жуйсын диеп ахры,
Буран күмә, чана, эзеңне.

Янда өчәү.
Илдә күпме алар!
Ә бит илем миллион Түземле.
Улый тавыш.
Улый ач бүреләр.
Бүленеп кала әйтер сүзегез.

Төн карасын карга изә-изә,
Кибән эзләп бара өч үгез.

Бар син шулай, эзлә, тап син аны
Һәм төя шул салам дигәнне.
Эскерттән дә зуррак көртләр баскан
Бүрек хәтле генә кибәнне.
Дулуйсың да, буран, таратмыйсың,
Ник ачмыйсың аның өс катын?
Көрәк белән карны көри-көри,
Шул кибәнне арчий өч хатын.
Ә мин ялгыз,
Ялгыз көн буена.
Мәктәпкә дә йөрмәс көенчә,
Әниләрнең эштән кайтуына
Бәрәңге әрчим ферма өендә.
Чикләвектән әзрәк бәләкәйдер,
Күз яшеннән берәз эредер;
Бәрәңгенең итенә тияр-тимәс,
Кабык аслап пычак йөридер.
Уйда минем — эре бәрәңгеләр,
Алу белән кулны сыгарлык.
Сугыш бара.
Бул син Нәни Өмет,
Сугышларга бул син чыдарлык.
Өч хатын-кыз кырда салам төйи,
Бер кадауга чыга бер салам.
Ә бүреләр кибән тирәсенә,
Корбан эзләп, килеп туктаган.

Аксак бүре — төркем атаманы;
Арада ул зуры, эресе.
Гитлер шаша ерак Европада —
Кешелекнең усал бүресе.
Килер еллар, килер Бөөк Жинү,
Мең мәртәбә артыр көчебез.

Ялкау гына сөйрәп чаналарын,
Бер-бер артлы кайта өч үгез.

Бер чанага өчәү утырганнар,
Һәр көн саен шул ук кагыйдә:
Яулы илнең Өч Жинүе алар:
Һидая апа, Әсма, Фәгыйлә.

ЯҢГЫРЫЙ ҺАМАН

Еллар бит ул үтми эзсез генә,
Белдермәскә аны күпме тырыш...
Басуларда үгез буразнасы
Дәвамы күк тоела безнең тормыш.
Таңнар ата, инде кичләр җитә,
Һаман уйда колхоз идарәсе:
Кырлар көтә. Тагын сука белән
Шул кырларга кемне җибәрәсе...
Бармаклары әле нечкә генә,
Сорамады вакыт аның яшен:
Сукалар һәм буразналар санын
Идарәдә чутка сала Нәсим.
Әйтте картлар башын чайкый-чайкый:
«Гомере булсын, биргән башны моңа...»
Тик аз иде, әйе, бик аз иде
Яше белән
ашар ашы гына.

Үтте сугыш, килде тыныч еллар,
Урамнарны иңләп йөрде сагыш.
Шуларны да сөйли идарәдә
Төймәләргә төймә тигән тавыш.
Киткәннәрне каршы алыр көннәр,
Ишек шакый ләкин бик әзләре.
Өй эченә кайгы биреп тора
Күпләренең килгән кәгазьләре.
Картлар ни дә аңа, балалар ни...
Кызганмады, сорамады яшен.
Чут төймәсе эреп агар иде,
Синең хәлне белсә әгәр, Нәсим.
Вәхшиләре була, батырлары,
Жырчылары чорның, ил сакчысы...
Ә син булдың килгән афәтләренең
Иң төгәл һәм нәни хисапчысы.
Еллар бит ул узмый эзсез генә,
Авыл бүтән хәзер, чут та тузган.
Чутлыйм дисәң, бас тик төймәләргә,
Яшен булып янар кирәкле сан...
Бинасы да таштан контораның,
Үгезләр дә бары көтү өчен.
Бетон юллар уза авыл аша,
Күрсәтәдер заман үзенең көчен.
Табышлары күптер бу тормышның,
Күп түгелдер хәзер югалтыры...
Чәченә чал керә барган Нәсим —
Шул тормышның гадел бухгалтеры.
Очрашканда сүзләр бетми безнең,
Аерылганда туа якты сагыш.
Яңгырый һаман безнең язмышларда
Кайгыларга шатлык тигән тавыш.

ОНЫТМЫЙБЫЗ

Күп күрдек без төрле янауларны,
Үткәннәрен әле онытмыйбыз.
Бабайларның яуда тапкан данын
Югалтырга туган оныкмы без!
Ядрәләргә башны имәс өчен,
Без яралы булдык инде күптән:
Ул чак очкан фашист пулялары
Балалыкны безнең тишеп үткән.
Тишелгән ул, ләкин киселмәгән,—
Мәңге тере безнең иманыбыз.
Бер генәме килгән ут өерен
Көчле ташкын булып куганыбыз.
Һәр заманның булган Пентагоны,
Рейганнары килә-китә тора.
Бомбаларга биреп нейтрон холкын,
Кешелеккә яңа киртә кора.
Жирдә кора, диңгез-океаннарда,
Мәкерлеккә азмы жәелер урын...
Үрелә мәкер,
Хәтта күккә үрелә
Буар өчен йолдыз, кояш нурын.
Без беләбез төрле янауларны,
Кем булуын кемнең онытмыйбыз.
Тынычлыкның алга барыр юлын
Югалтырга туган оныкмы без!
Аксын чишмә, аксын жырлый-жырлай,
Һава тойсын очкан канат көчен.
Фидакярләр күбрәк кирәк жиргә,
Явызлыкка урын бирмәс өчен.
Освенцимнар, кара һәйкәл булып,
Вәхшилекнең сөйли кара данын.
Төтен булып очкан әсир кулы
Жир буйлатып кага хәтер чаңын.

АПРЕЛЬ ЖИЛЕ

Ләкин беркем дә еламый
Көнчыгыш кебек итеп.

М. Турсун-зада

Ярсый-ярсый анда исә
Бер башланган Апрель жиле.
Көнен юлда, төнен юлда —
Жилле юлда Әфган иле.

Күкләр күкри, яшен бәрә
Канатына юлчы кошның.
Жырында да — елау моңы
Манаралы Көнчыгышның.

Шаһы оча, корольләре —
Хакимдарга төшә бәя.
Корольсез һәм алпавытсыз
Вакыт илгә канат жәя.

Ис тә шулай, Апрель жиле,
Гаделлек һәм ирек өләш.
Бара анда хәзер, бара
Берчак бездә булган көрәш.

Ил эчендә, ил тышында
Жыеп барлык куштаннарын,
Шартлаулардан мәкер үрә
Халыкара дошманнарың.

Шартлый мәктәп, шартлый мәчет,
Больницалар шартлый, юллар.
Хәзер шулай сезгә төзи
Безгә төзәп аткан куллар.

Таулар биек, төннәр кара,
Тик жаныңа шом кERMәсен.
Инде Апрель дәвам итә
Октябрьнең өермәсен.

Көрәшләрдә туа Ирек,
Беркем бирми аны, сорап.
Жырларыңның дәрте артсын,
Мәркәз Кабул, аулак Герат.

Утыны да үлчәп кенә...
Жылылары килсен кышның.
Үз жиреңә — үзең хаким,
Үзең хужа, жәмшид, пуштун...

Ярсый-ярсый киләчәккә
Исә анда Апрель жиле.
Елмаюлы көннәр даулап,
Юлга чыккан Әфган иле.

* * *

Тынарга да өлгермәде
Кар суы сузган жырлар,
Мотор шавына күмелде
Каралып калган кырлар.
Язлар саен гадәте шул
Авыл кешеләренең:
Таудай булуларын теләп
Ындыр көшелләренең,
Караш ташлый таң ягына,
Көннәрне ашыктыра.
Төшендә дә басулары
Үзенә дәшеп тора.

Иәри ул тракторында
Эш белән зурлап илен.
Һәрбер буразнасы, гүя,
Табынга куяр телем.
Иркәли җанын төнгәчә
Җилнең салмак агышы.
Кушыла мотор көенә
Туар башак тавышы.

ТАБИГАТЬ ӘЙТЕР СЫМАН

Сулар баскан, бәргән давил, өткән кояш,
Бозлар суккан, — афәтләренең бетәсе юк.
Шул чагында өзгәләнеп әйткән кеше:
«Табигатьтән рәхим-шәфкать көтәсе юк».

Кибә сулар, киселә урман, кырыла җәнлек...
Күкрәк кагып, көчне исбат итәсе юк.
Үзәбезгә табигать бер әйтер сыман:
«Кешеләрдән рәхим-шәфкать көтәсе юк».

* * *

Юл башында алсу офык,
Як-якта шаулы иген.
Пышылдап кына иркәмә:
— Мин чәчкән җирләр, — дидем.
Ул бер йөземә карады,
Басуга күз ташлады.
Җил исте. Сары дулкыннар
Кырны айкый башлады.

Уйладым: басу уянды
Сөйгәнем карашыннан.
Мәхәббәт киләдер кебек
Арышлар арасыннан.
Юл башында алсу офык,
Як-якта шаулый иген.
Сөюем дә кырлар кебек,—
Беркем табалмас чиген.

ЧАЙКАЛА САРЫ ДУЛКЫН

Кырларда, әй, зур шатлык,
Иртә булсын, кич булсын:
Чайкала сары дулкын —
Уңса да уңар ашлык.

Иртә булсын, кич булсын —
Эш бара анда, кыза.
Кем артта, кемнәр уза —
Тик ярыш әйтә ансын.

Чайкала сары дулкын
Кырлар түренә карап,
Кузгала күпме кораб —
Һәр хәрәкәте — тылсым.

Уңса да уңар ашлык...
Басулар билен сыгар,
Амбардан ташып чыгар —
Кырларда, әй, зур шатлык.

КЫЗУЛЫЙ АВЫЛ ЭШЛӘРЕН

Тизләтә август адымын,
Басуларны ашыктыра.
Ә алдында соры көзнең
Сентябре басып тора.
Китте июль эсселәре,
Житми вакыт, кыска ара,
Табигатьне иңләп-буйлап
Өлгерү өмәсе бара.
Ул чак калмый авылның тик
Уңай көннәр сайларлыгы.
Кара төнгә кадәр житә
Көндөзгә эш кайнарлыгы.
Тук башаклар. Авылларның
Үткәне һәм киләчәге —
Кырда, аның шунда икән
Алачагы, бирәчәге.
Авыл ашлый, авыл сөрә,
Авыл чәчә, авыл жыя.
Иркен тормыш өстәленә,
Сый-нигъмәтне авыл куя.
Кызулуй авыл эшләрен,
Басуларны ашыктыра.
Ә алдында олы илнең
Зур рәхмәте басып тора.

* * *

Тиргәмә, бодай басуы,
Алам өч башагыңны.
Инде житлегү көйләрен
Жырлый да башладыңмы...
Иңең сары, буең сары,
Сары моң тавышыңда.
Бәрәкәтле сарылык бу —
Зур тормыш агышыңда.
Күрдек аны, белдек аны,
Татыдык әллә ничә:
Кырда уңмаган сарылык
Кеше йөзенә күчә.
Тиргәмә, басу, әллә соң
Оныта башладыңмы?..
Үзем белән алып китәм
Синең өч башагыңны.

III. ПОЭМАЛАР

ДУРТ СЕКУНД

Дүрт секундтан шартларга торган
гранатаны үз гәүдәсә белән каплап, ип-
тәшләрен үлемнән коткарып калган
Рифкаты Миргазизов истәлегенә.

Шәһәр монологы

Мин — яшь шәһәр,
Олы тарих өчен
Бала кебек кенә мин бары.
Туганда ук минем һөнәремә
Ватан биргән бәя югары.
Шәһәрләр күп, җирдә авыллар күп.
Һәрберсенә аерым йоласы.
Теләгем бар, якты теләгем бар:
Килә эшчән, матур буласым...
Сөйми халык,
Сөйми исем алып,
Урын биләп юкка ятуны.
Үсәм иңгә, үсәм биеклеккә,
Иортлар белән биләп басуны.
Ә алдагы минем көннәремә
Яшьлек ия,
Хыял, син ия!
Язмышыма олы өмет баглап,
Пәйда итте мине химия!

Дәртле көлү, шатлык жыры белән
Урамнарым әле туласы.
Теләгем бар, изге теләгем бар:
Килә зур һәм батыр буласым.
Кышкы буран улый-дулый юлларны күмә.
Афанасын, Актүбәсен* ничек табасың?!
Юл көртләрен сөрә-таптый трактор килә,
Вагоннар күк бер-бер артлы тагып чанасын.
Чаналарда, чү, кемнәр ул, кайсы кыюы
Кыш гадәтен санга сукмый йөри сәфәрдә?!
Килә алар, килә минем тәүге көнемә,
Тормыш башлап җибәрергә миңа — шәһәргә!
Вагоннарын хәтерлимен, каккан казыгын.
Һәрберсенең йөзе таныш, үзе кадерле.
Бераз гына жылына да учак янында,
Киң юлларга, урамнарга урын әзерли.

Ә еракта ата-ана шулчак шатлана.
Авазлары яңгырый тиң хәрби «Урра!» га.
Һәм аларны сөөндереп сабый елмая,
Бер дүрт секунд аягына басып тора да.
Үс әле син, бергә башлап, үсик бергәләп.
Атаң-анаң миңа килер, син дә килерсең.
Күз алдымда канат ярып, булырсың егет.
Күз алдында үсүемне күреп белерсең.

Килде алар, килде кеше төрле яклардан.
Кошлар юлын җирдән үтеп, килдегез сез дә.
Рәхмәт, бала,
Рәхмәт, үсмер, рәхмәт, яшь егет.
Язган икән батыр булып яшәргә безгә.

* А ф а н а с, А к т ү б ә — авыл исемнәре.

Жиз кыңгырау моңнары

Жиз кыңгырау, көмеш моңнар
Уйлата синең хакта...

Ә. Атнабаев

Яфракларны жыл тибрәтә
Яшь шәһәр урамында.
Жиз кыңгырау чең-чең итә,
Тирә-як чума моңга.
Басуларга тарала моң,
Урманга барып житә.
Кама өстендә чайкалып,
Еракка очып китә.
Жиз кыңгырау, биек дуга,
Атлары да атлары!
Армиягә китә яшьләр,
Кайтыр сәлам хатлары.
Гитарасын ала егет,
Бармагы кылга тия.
Кыллар исә яшьләр уен
Жыр итеп күккә чөя:
«Үзем көттем, барып тоттым,
Сикереп атландым атка.
Китәрбез дә, кайтырбыз да
Дөнъялар тыныч чакта.
Ары йөри, бире йөри
Елгаларда пароход.
Без китәбез, безнең белән
Янда шәһәр бара күк...»
Озата шәһәр улларын,
Ил сагына озата.
Озату да, каршылау да
Жылы уйлар кузгата.

Белә шәһәр, зәңгәр күзле
Егетен яхшы белә.
Дуслары белән бергә ул
Гитара уйнап килә.
Уйный-уйный сабуллаша
Өлкәннәр, яшьләр белән,
Яшьләрдән дә яшь күренгән
Иң якын шәһәр белән.
Хәтерендә имтиханнар,
Хәтерендә бәхәсләр.
Беркем дә үз сүзен бирми,
Әйтерсең яшь әтәчләр.
Сөйли берсе: «Тыныч чакта
Сирәк нәрсә — батырлык.
Батырлыктар кылыр өчен
Вакыт көтеп ятарлык.
Тик усаллар кыю була,
Тыйнактар, имеш, куркак;
Юаш кешенең язмышы
Куркаклык белән уртақ».
Әйтте кайбер иптәшләре,
Сөйләде кызып-кызып.
Андый бәхәс кичәләре
Ялгышу белән кызык.
Әзмени соң батырларны
Күзгә-күз күрүчеләр:
Юл көртләрен ера-ера
Чанада килүчеләр.
Зур комбинат төзүчеләр,
Яшь шәһәр салучылар.
Күпме әле исемнәре
Билгесез калучылар...
Уйный оста, чиртә егет
Гитарасы кылларын.
Чең-чең итә, тыңлый шәһәр
«Жиз кыңгырау моңнары»н.

Ә артыннан әкрен генә
Уйланып бара ана.
Артык юаш булып үсте,
Авыр булмасмы аңа?..
Китә яшьләр. Кайтуларын
Яшь шәһәр көтәр, көтәр!
Инде тормыш имтиханын
Ул яшьләр ничек үтәр...

Сынау

Тик дүрт секунд.
Вакыт үтә кырыс.
Тик дүрт секунд — көтмә башкасын.
Үлем йөри.
Бармы яшь батырлар?
Шул үлемгә каршы ташлансын!
Тик дүрт секунд.
Вакыт — мәңге, диләр.
Яшәмә син аңа табынып.
Яна аның, яна сәгатьләре
Секундлардан очкын кабынып.
Вакыт яна!
Сулар көчсез аңа.
Эшләр барсын, эшләр кирәкле.
Үлем йөри.
Бармы яшь батырлар?
Үлем йөри — кемнәр йөрәкле?
Жан тетрәтеп, бер үк сорау яңгырый,
Яңгырый сорау күпме телләрдә.

Ә еракта сине уйлый-уйлый
Су сибәдер әниң гөлләргә.
Су сибәдер,
Китереп күз алдына
Шахталарда күмер шартлавын.

Имин шартлау.
Ә бит ул күрмәгән:
Ничә төрле шартлау бар тагын?..

Тик дүрт секунд.

Ерак урамнардан
Иптәшләрең шаулап үтәдер.
Ә бер туташ, айны, көнне санап,
Кайтуыңны өзелеп көтәдер.
Кайтырсың син якын дусларыңа,
Кайтырсың син көткән кешеңә.
Ә дүрт секунд һаман тынгы бирми,
Әниңнең керә төшенә.

Яңгыр ява.
Инде күпме ява...
Болыт һәм җир бергә кушылган.
Өйрәнүләр, хәрби өйрәнүләр.
Рота юлы үтә шушыннан.
Әмер катгый, күпне таләп итә,
Чигенергә урын калдырмый:
Җиң син, солдат, шартлы дошманнарны,
Җиң син, солдат, шушы яңгырны...
Һәм бара ул.
Илдә — тыныч көннәр.
Атлый солдат шулар хакына.
Ә бит читтә —
Юк, шартлылар түгел, —
Чын дошманнар кабат калкына.
Тынмый алар,
Инде ничә тапкыр
Бер теләкне һаман тукуйлар,
Атом белән,
Әле нейтрон белән
Иминлекнең җанын чукуйлар.

Бара солдат.

Яңгыр коя,

коя...

Үр менәсе,

Аның артында —

Шартлы дошман.

Күрмәсеннәр сине,

Сакланып бар,

Юк, юк, калкынма...

Эх, син, яңгыр! —

Кинәт аяк тая.

Чү,

Граната кулдан ычкына...

Үлем көлә,

Көлә солдатларга,

Генералга көлә, дустына.

Мәңгелекнең һаман гадәте шул:

Санап кына бирә вакытын.

Тик дүрт секунд.

Берәү,

икәү,

өчәү...

Нәрсә булыр, нәрсә ахыртын?

Янда бара,

Бара иптәшләре.

Ул карамый —

Түгел хатасы.

Аның әле, торып аягына,

Гранатага барып ятасы.

Аның әле...

Тукта,

Күр син, дөнья,

Жирең, күгең — бары карасын:

Баса солдат, йөгәрә,

Ята жиргә.

Кинәт шартлау...

Дөнья кала тын.

Гомер балкышы.

Калку жирне болыт сыйпап ага,
Эйтер сүзе бардыр, күрәсең.
Сөйләр болыт,
Сөйләр бар дөньяга
Үлем белән егет көрәшен.
Утлар кичкән, сулар кичкән кеше —
Чал генерал башын иядер.
Сугышларда булган батырлыкның
Дэвамнары шушы, диядер...
Бирде егет, бирде
Бәхәсләрдә
Эйтми калган катгый жавапны:
Илең өчен янып яшәве дә,
Үлүе дә мең кат саваплы.
Илем, илем!
Бөркетләрең синең,
Яшь булса да, оча югары.
Дүрт секундта балкый бөтен гомере,
Киләчәккә төшә нурлары.
Шуңа, илем, синең көннәрендә
Матур уйлар, якты гамьлелек.
Һәр секунды тора батырлыктан,
Һәр батырлык —
Үзе мәңгелек!

ПАЛЕСТИНА

Израиль агрессиясе нәтижәсендә Палестина халкының алтмыш проценты иленнән китәргә мәжбүр булды.

«Вақыт» программасы хәбәрәннән

Ирек тавышы

И Фәластын — Палестина —
Минем кайгым, минем ярам.
Бердәм булуыңны теләп,
Уйларымда сиңа барам.
Күршеләрем шул фикердә,
Күршеләрнең күршеләре.
Дөнъяның бар аңлый торган,
Яклай торган кешеләре.
Дөнъяның бар давыллары,
Кайнар җиле, салкын җиле...
Бервакыт без күргән язмыш
Озаккамы сиңа килде?!
Ябырылды кара язмыш,
Вәхшәтлектән көч-дәрт алып.
Горурлыгы бетсә әгәр,
Бетә иле, бетә халык.
Чал дулкыннар. Урта диңгез.
Ярларында кипарисы.
Җилләр белән килә аннан
Дары исе, төтен исе.
Үрли ялкын.
Анда җирнең
Кайнар төше, утлы төше.
Очкынланып яна хыял,
Көннәрендә — кайгы төсе.
Уйлан, дөнъя!

Ул жирлөрдө,
Бердөмлөктөн куөт алып,
Горурлыгын корал итеп,
Көрөш алып бара халык.
Чал дулкыннар. Урта диңгез.
Ирек тавышын юллойм сиңа,
Минем кайгым, минем ярам —
И Фөластын — Палестина.

Кесәдөгө ачкыч жыры

Хужам минем кесәсенә
Бер уч туфрак төреп салды.
Мине салды.
Дүрт баланың
Кечкенәсен кочып алды.
Сүз әйтмичә, танк изгән
Өйгә карап торды озак,
Һәм кузгалды,
Китеп барды.
Калды өе, калды йозак.
Авырдан да авыр китү,
Арба энә көчкә бара.
Китә кеше, күпләр китә.
Карадан да — китү кара.
Барган саен менә биек,
Менә нәфрәт баскычлары.
Кесәләрдә — бер уч туфрак,
Кесәләрдә — ачкычлары.
Кеше атлай.
Яңгырап куя
Ачкычларның кырыс чыңы.
Юллар белән юл сөйләшә,
Сүзләрендә — юлчы моңы:
Үтәр еллар,
Ә сез, юллар,

Безнең эзне югалтмагыз.
«Керфегемнән түшим сезне
Илкәемә озатсагыз...»
Кояш йөзен каплый, диеп
Тиргәмә син, кеше, ялгыш:
Кара болыт — безнең яшь ул,
Ак болытлар — безнең сагыш.

Киткән чакта кесәсенә
Хужам бер уч туфрак салды.
Кайтырмын да, өемне бер
Ачармын дип, мине алды.

Читтә туа ил баласы

Кеше туа.
Ул чакта соң
Илне сайлап алалармы?!
Туган ил кайдан башлана
Читтә туган балаларга?
Бала карый, карый күккә,
Караш җитми — шундый тирән.
Рәхмәт инде чит җирләргә —
Аңа зәңгәр күген биргән.
Юллар башы. Сынар өчен
Яланаяк бала баскан.
Табанына чит ил җире
Җылы биреп тора астан.
Тик шулай да кайчагында
Күзләреннән ник яшь тама?
Читтә туган балаларга
Туган ил кайдан башлана?
Әбиләре әкият сөйли,
Куркытканы дию икән.
Әкияттә сөйләгәнне
Күргән алар, күргән күптән.

Исә җилләр, комнар оча.
Бабалары җырлар суза.
Җил күк төссез гомерләре
Ком сыман күченеп уза.
Илдән теләп кемнәр китсен?!
«Кайту-кайту» уйный бала.
Уен саен кайтыр көне
Якыная кебек аңа.
Читтә туа, читтә үсә,
Чит җирләрдә өнә, төше...
Кешеләрдән иле артмый,
Үз иленнән артмый кеше.

Портрет

Күпме кышы читтә үтәр,
Күпме җәйләр — ул җәйләсе.
Күзләрендә шәүлә йөри,
Ерак калган ил шәүләсе.

Ә йөзендә җыерчыклар,
Шундый тирән — искитмәле:
Әллә үзе үткән юллар,
Әллә туган ил чикләре...

Ясар да ул, кияр әле
Бармагына гади йөзек.
Сатып алыр ил тузанын
Һәм кашына куяр тезеп.

Җир югында, туфрақ җәеп,
Уч төбөндә игәр иген.
Бүртеп тора кан юллары,—
Дошман татыр нәфрәт йөген.

Кайвакытта таштан каты,
Мамыктан йомшак бәгыре.

Илдән язган кешеләргә
Жаннан газиз ил кадере.

Жавап

Сорау яңгырый, явыз ният
Бомба тотып әйтә сиңа:
— Инде сөйлә. Исемен кем?
— Минем исемем — Палестина!
Сорый кабат:
— Читтә йөргән
Улларыңны танийсыңмы?
— Барын беләм, якын күрәм.
Мин бит ана — Палестина!
— Дустың бармы, иптәшләрең?..
Яшерми әйт. Кирәк миңа.
— Йолдызлар аз, дусларым күп —
Ялгыз түгел Палестина.
— Булды, җитәр. Моннан ары
Карталарга исемем куйма...
— Тик гаделлек картасы бар.
Анда исемем — Палестина!

Көрәш бара. Катгый жавап
Керә көрәш арасына:
— Мин яшәдем.
Мин яшәрмен!
Минем исемем — Палестина!

Бердәмлек

Еракта син, Палестина — Фәластын.
Хыялларың шул ук синең — борынгы.
Жирең даулый илбасар ил туктаусыз,
Утка тота тормышыңны, җырыңны.

Еракта син.

Ләкин соң ул араны

Якын дуслар ерак диеп сөйләрме?..

Язмышыңа синең язмыш кушыла

Ирек сөйгән халыкларның, илләрнең.

Һәм сузыла,

Жир тирәли сузыла

Бердәмлекнең корычтай нык күпере.

Кайтыр шуннан,

Кайтыр сиңа улларың.

Һәм гаделлек сиңа Ирек китерер.

Бердәмлектән канатланыр хыялың,

Бердәмлектә — дошманыңа кара төн.

Кайда гына булсак та, без — бер сафта

Синең белән, Палестина — Фәластын!

ЭЧТЭЛЕК

I. Тукайның яңа ватаны 3

Тукай	3
Май бәйрәме	4
Моннан башланадыр	5
Былыр белән очрашу	6
Яңа ел килә	7
Әйтер сүз	8
Уйный баян	8
Әкиятче	9
Тукай урамы	13
Алтынчы автобуста	14
ЗАГСТА	14
Танышлык	16
Иртән	17
КамАЗлар китә	18
Тормыш бирдек	19
Тукайның яңа ватаны	20

II. Дөнъяның матур жигере 23

Туган тел	23
«Дөнъяның иң матур төше...»	24
Әнкәй жырлый	24
Карыйсыңды басу юлларына	25
Гомер	26
Укыт	27

Иртә килә	28
«Кичә генә кыр казлары үтте...»	29
Балачак хатирәсе	29
Таңны ясагыз	30
Бормалы юл	31
Сакта	32
Ак ат	33
Яралы июнь	34
Учаклар	36
Ханый абзый	37
Өчәү	39
Яңгырый һаман	42
Онытмыйбыз	44
Апрель жиге	45
«Тынарга да өлгермәде...»	46
Табигать әйтер сыман	47
«Юл башында алсу офык...»	47
Чайкала сары дулкын	48
Кызулый авыл эшләрен	49
«Тиргәмә, бодай ба-суы...»	49

III. Поэмалар 51

Дүрт секунд	51
Палестина	59

30 тиен

Хуснуллин Ханиф Хакимович

КРАЙ НЕЗАБЫВАЕМЫЙ

(на татарском языке)

Редакторы Х. Әюпов. Художники А. Садыйков. Художество редакторы Ю. Пахомов. Техник редакторы Г. Әлләметдинов. Корректоры Р. Әхмәтъярова. ИБ № 3869. Наборга бирелде 19.02.85. Басарга куя куелды 18.09.85. ПФ 09133. Формат 70×90¹/₃₂. Типография кәгазе № 1. Гарнитура школьная. Печать высокая. Якынча басма табагы 2,3. Усл. кр. отт. 2,4. Учетн.-изд. табагы 2,7. Тираж 2000. Заказ А-104. Бәясе 30 тиен. Татарстан китап нәшрияты. 420084. Казан, Бауман ур., 19. Татарское книжное издательство. 420084. Казань, ул. Баумана, 19. Татарстан АССР Нәшрият, полиграфия һәм китап сәүдәсе эшләре дәүләт комитетының Камил Якуб исемдәге полиграфия комбинаты. 420084. Казан, Бауман ур., 19.